په ټولنه کې د يتيمانو حقوق

ليکوال: مفتي فيصل

د شريعت په اصطلاح يتيم هغه ماشوم ته ويل کيږي چې بلوغ ته له رسېدو مخکې يې پلار مړ شوی وي برابره خبره ده که غريب وي او که مالداره، د فقهي مشهورو علماء کرامو لکه عبدالله بن محمود او علامه ابن نجيم رحمهم الله په خپلو کتابونو کې همدا ډول تعريف کړی : واليتيم کل من مات ابوه ولم يبلغ الحلم غنيا کان اوفقيرا ((الاختيار لتعليل المختار ۵/۸۰ البحرالرائق ۸/۵۱۲))

همدا راز رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: چې له بلوغ وروسته يتيم والی نشته يعني کله چې يو ځوک ځوان او بالغ شو بيا دغه کس ته يتيم ويل صحيح نه دي.

لايتم بعدالاحتلام(ابوداود ۳/۱۱۵)

په عامه توګه يتيم د خپل پلار له شفقت، مهرباني، مينې، او الفت څخه محروم او د خپلو خپلوانو اود ټولنې د مهرباني او شفقت محتاج وي د پلار شتون د اولادونو لپاره حفاظت، امن، محبت او د رحمت باعث وي د يوې کورنۍ مشر او پلار د خپلې کورنۍ لپاره د يوې سيورې لرونکي ونې او د يو ښه ساتونکي او ډال حيثيت لري نو پلار د خپلو اولادونو د نفقې، کفالت، ساتنې او تربـــيې لپاره خپل ځان قرباني کوي او ډول ډول تکليفونه، ستونزې په ځان تېرويترڅو بچيان يې په راحت او سوکالي سره خپل ژوند تېر کړي

د پلار په مرګ سره د يتيمانو د سر سيورې ختم او ټوله کورنۍ د نورو خلکو محتاجه شي، په داسې حالت کې يتيمانو ته خپل نژدې خپلوان پردي او سترګې بدلې کړي ګاونډيان ورته سپک نظر کوي ځيني سخت زړه لرونکي خلک د يتيمانو مال جايداد ته سترګې پټې کړي او په بېلا بېلو بهانو د دوی په مالونو حملې شروع کړي وي همدا راز د پلار په مرګ سره په معصومو يتيمانو د ظلم او ستم داسې لړی شروع شي چې هيڅ پای نه لري.

يتيم ماشومان په ځانګړې توګه د عاطفي او ذهني فشار سره مخ کيږي ځکه چې هغوی د پلار ملاتړ له لاسه ورکړی دی دا د هغوی په رواني وضعيت کې ژور تاثير کوي چې په راتلونکې کې ددوی پر ټولنيز او اخلاقي ژوند اغيزه کوي، يتيمان معمولاً د کورنۍ او ټولنې د افرادو لخوا کم ملاتړ ترلاسه کوي او دا د هغوی په شخصيت کې منفي بدلونونه راولي، په ډېرو ټولنو کې يتيمان د اقتصادي ستونزو سره مخ کيږي، پلار له لاسه ورکول يتيم ماشومان د هغه مالي ملاتړ څخه بې برخې کوي چې د دوی د ژوند د اړتياوو لپاره مهم وي، ډېری يتيمان مجبوريږي چې کار وکړي او خپلې اقتصادي اړتياوې په خپله پوره کړي چې دا د دوی تعليمي او ذهني پرمختګ ته لوی خنډ جوړيږي

متاسفانه زموږ په ټولنه کې اوس مهال د هغو کورنيو شمير ډېر زيات دی چې پلار به يې په ډېر ناز او مينې سره د خپلو اولادنو پرورش او تربيه کوله د دوی هره خبره به يې منله تر څو دوی خوشحاله او ښه سوکاله ژوند ولري کله چې يې پلار مړ شي د پلار د مرګ سره سم د نورو خپلوانو په سرپرستي کې د همدغه نازولو يتيمانو ژوند له غلامانو هم بدتر شي ان تردې چې ځينې يې له ډېر ظلم او ستم څخه له کوره وتښتي او ځيني نور بيا په همدغه کور کې هره ورځ او شپه په سرو سترګو سبا کوي دا د الله جل جلاله له لوري په مسلمانانو يو ډول امتحان او ازموينت وي چې په کې څوک کامياب او ځيني نور ناکام شي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: په مسلمانانو کې تر ټولو غوره کور هغه دی، چې له يتيم سره په کې ښه چلند کيږي او تر ټولو بد کور هغه دی چې له يتيم سره په کې ناوړه چلند کيږي. (ابن ماجه. 1213/2)

له شک پرته د اسلام مبارک دين د ټولنيز ژوند د انسانانو د عزت وقار او حقونو ساتونکی او په خاصه توګه د يتيمانو د حقونو يادوونه او سپارښتنه کړې الله جل جلاله په قران کريم کې له شلو زياتو ځايونو کې د يتيم په موضوعاتو اړوند احکامات نازل کړي همدا راز رسول الله صلی الله عليه وسلم هم په ډېری حديثونو کې د يتيم د کفالت او تربيت باندې د ډېر اجر او ثواب او عزت بشارت او زيری ورکړی دی.

له يتيمانو سره مالي کومک:

د اسلام په مبارک دين کې د يتيمانو پالنه يو لوی فضيلت ګڼل کيږي د قران کريم او احاديثو په رڼا کې له يتيمانو سره مرسته کول او د هغوی حقوق خوندي کول د هرمسلمان ذمه واري ده، د يتيم له حقونو سرغړونه په اسلام کې يوه لويه ګناه ګڼل شوې او له هغوی سره ښه چلند کولو ته ډېر زيات ټينګار شوی دی

همدا راز د اسلام مبارک دین په هر مالداره او شتمن شخص باندې دا لازمه کړې چې د خپل مال څخه به د یتیمانو سره مالي کومک اوامداد کوي الله جل جلاله په قران کریم کې دا سپارښتنه څوځایه کړې الله جل جلاله فرمایي:

-(يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ . ((البقرة : ۲۱۵)

خلک له تاڅخه پوښتنه کوي چې مونږ څه مصرف کړو ؟ ځواب ورکړه: کوم مال چې تاسی لګویی په خپل مور او پلار ، خپلوانو، یتیمانو، مسکینانو، او مسافرو باندې یې ولګوئ، او تاسو چې هره ښېګڼه کوی الله جل جلاله ورباندې خبر دی. (البقرة : ۲۱۵)

بل ځای الله جل جلاله فرمایي:

وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ (البقرة : ۱۷۷)

ژباړه : خپل ګران مالونه په خپلو خپلوانو، یتیمانو، مسکینانو، مسافرو، سوالګرو او د مریانو په آزادولو مصرف کړي.

همدا راز د انفال په سورت کې الله جل جلاله فرمایي:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ(انفال: ۴۱)

ژباړه: او تاسو ته دې معلومه وي چې د غنیمت څه مال چې تاسو په لاس راوړی دی، د هغه پنځمه برخه د الله جل جلاله، د هغه د پیغمبر صلی الله علیه و سلم، د خپلو خپلوانو، د یتیمانو، د مسکینانو، او د مسافرو لپاره دی.

له یتیمانو سره مالی کومک کول یو مهم عبادت ګڼل کېږي او د یتیمانو د مالي ملاتړ لپاره بېلا بېلې شرعي لارې او موارد شته لکه :

یتیمانو ته زکات ورکول

یتیمان که بېوزله وي د زکات مستحق دي، په شریعت کې زکات ورکول یو فرض عبادت دی، او هغه څوک چې مال یې د زکات نصاب ته رسېدلی وي، باید د نورو بېوزلو په ګډون یتیمانو ته هم زکات ورکړي. الله تعالی فرمایلي دي: انما الصدقات للفقراء والمساکین (التوبة : ۶۰)

په دې ایت کې المساکین د هغو خلکو لپاره هم کارول کېږي چې هیڅ ډول مالي وسایل ونه لري، او که یو یتیم چې د دې ځانګړتیاوو درلودونکی وي، نو هغه ته زکات ډېر اجر او ثواب لري.

صدقه (خیرات)

صدقه یا خیرات ورکول په اسلام کې یو غوره عمل ګڼل کېږي او د نیکی او رحمت یوه مهمه برخه ده، له یتیمانو سره په اختیاري ډول مالي مرسته او یا خیرات ورکول د ثواب کار دی

وقف:

وقف (د خیر لپاره د مال وقف کول) یوه بله شرعي لاره ده، که څوک ځمکه، کور یا بله شتمني د یتیمانو لپاره وقف کړي نو هغه شتمني به د یتیمانو د اړتیاوو لپاره مصرف کېږي،او د دې عمل اجر به د تل لپاره پاتې وي. او صدقه جاریه به وګرځي.

عطیه او هبة

له یتیمانو سره مرسته د هبې یا عطیې په بڼه هم کېدلای شي،که یو څوک یتیمانو ته خپل مال په هبه د مالي مرستې په توګه ورکړي، نو دا هم یو غوره عمل دی، او د هغوی د مالي ملاتړ یوه مهمه لار ده.

له پورتنیو ایاتونو څخه معلومېږي چې باید هر مسلمان د یتیم سره مالي کومک او امداد وکړي لاسنیوی یې وکړي د خوراک څښاک او د استوګنې ترتیب ورته برابر کړي ځکه چې له یتیم سره مالي کومک او مرسته کول ډېر اجر او ثواب لري.

له یتیمانو سره ښه چلند کول

له یتیمانو سره د ښه چلند معنی دا ده چې چې له دوی سره هم داسې چلند وکړې څرنګه یې چې د خپلو خاص بچیانو او اولادونو سره کوي ، د دوی د تعلیم، تربیې، خوراک، څښاک، او نورو ضرورتونو او اړتیاوو خیال وساتې، له دوی سره د مینې او محبت ډکې

خبرې وکړي په دوی باندې شفقت وکړي د دې لپاره چې یتیم د خپل پلار د نشتون احساس ونکړي، داسې یتیمان چې د پلار سیوری پر سر نه لري له دوی سره ښه چلند او ښه رویه کول جنت ته د داخلیدو ذریعه ده، خپله زمونږ ګران پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم د یتیمي په حالت کې دنیا ته سترګې غړولي وي حافظ ابن کثیر رحمه الله په خپل کتاب کې د ډیری علماء کرامو اقوال رانقل کړي او فرمایي:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور په خیټه وو پلار يې عبدالله وفات شو. ان امه حین حملت به توفی ابوه عبدالله وهو حمل فی بطن امه علی المشهور(البدایة والنهایة: ۲/۲۶۳)

د ځینو نورو علماء کرامو په اند باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم له پیدایښت څخه اته ویشت(۲۸) میاشتې مخکې یا اوه (۷) میاشتې مخکې همدا راز د ځینو نورو په اند دوه (۲) میاشتې مخکې يې پلار له دې فاني دنیا څخه رحلت کړی وو.

(توفی عبدالله بن عبدالمطلب بعد ما اتی علی رسول الله صلی الله علیه وسلم ثمانیة وعشرین شهرا وقیل سبعة اشهر وقال محمد بن سعد: والاول اثبت انه توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم حمل وقال الزبیر بن بکار: حدثنی محمد بن حسن عن عبدالسلام عن ابن خربوذ قال : توفی عبدالله بالمدینة ورسول الله صلی الله علیه وسلم ابن شهرین) (البدایة والنهایة : ۲/۲۶۲)

علامه ابن اثیر رحمه الله په خپل کتاب کې د هشام بن محمد رحمه الله قول رانقل کړی هغه وایي: د رسول الله صلی الله علیه وسلم له څخه اته ویشت (۲۸) ورځې مخکې يې پلار وفات شوی وو.

قال هشام بن محمد: توفی عبدالله بن عبدالمطلب ابورسول الله بعدما اتی علی رسول الله ثمانیة وعشرون یوما. (الکامل فی التاریخ: ۱/۴۲۳)

خو سهحي قول دا دی: رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور په خیټه کې وو، یعنې مور يې حامله وه چې پلار يې وفات شو. او دا په یتیمتوب کې هغه لویه او اعلی مرتبه ده.

والذي رجحه الواقدي وکاتبه الحافظ محمد بن سعد: انه علیه الصلاة والسلام توفی أبوه وهو جنین فی بطن امه وهذا ابلغ الیتم وأعلی مراتبه(البدایة والنهایة: ۲/۲۶۳)

په قران کریم کې الله جل جلاله خپل پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته فرمایي:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ﴿ الضحی ۶﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ﴿۷﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى ﴿۸﴾

ایا هغه ته یتیم پیدا نه کړې او بیا يې پناه درکړه، او ته يې دشریعت له احکامو څخه نابلد وموندلې او بیا يې لارښوونه درته وکړه. او ته يې بېوزله وموندلې او بیا يې شتمن کړې .

دلته الله جل جلاله فرمایي: مونږ سره لدېنه چې ته یتیم پیدا کړې خو بیا مو هم ستا د کفالت خوراک څښاک او سرپرستی انتظام وکړ، د لوی منصب (نبوت) مو څښتن کړې وړاندې الله جل جلاله په همدې سورت کې فرمایی:(فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ)﴿۹﴾

نو په یتیم باندې قهر مه کوه

مفسرین لیکي: چې دلته الله جل جلاله رسول الله صلی الله ته سپارښتنه کوي چې د یتیم خبر واخله پالنه يې وکړه لکه څرنګه چې تاته الله جل جلاله د یتیمی په حالت کې ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو زړه خوشحاله کوه، د هستوګنې ځای ورته برابروه د خوراک څښاک انتظام يې کوه او مه ورته په قهر کېږه.

امام مجاهد رحمه الله د دغه ایت په تفسیر کې فرمایي: چې یتیم به نه سپکوې او نه به يې بېعزته کوې. (تفسیر الطبری : ۲۴/ ۴۸۹)

همدا راز مطلق یتیم سره باید ښه رویه نیکي او ښه اخلاق وشي برابره خبره ده که یتیم مالدار وي او که غریب ځکه چې په قران کریم کې الله جل جلاله د احسان او نیکي امر له مطلق یتیم سره کړی او یتیم يې مقید کړی نه دی په فقر سره الله جل جلاله فرمایي: وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ (نساء :۳۶)

رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو کس د زړه له سختوالي شکایت وکړ نبي علیه السلام ورته وفرمایل: که غواړې چې زړه دې نرم شي مسکین ته خوراک ورکړه او دیتیم سر مسحه کړه.

عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه-: أَنَّ رَجُلاً شَكَا إِلَى رَسُولِ اللهِ -صلى الله عليه وسلم- قَسْوَةَ قَلْبِهِ، فَقَالَ لَهُ: «إِنْ أَرَدْتَ أَنْ يَلِينَ قَلْبُكَ فَأَطْعِمِ الْمِسْكِينَ، وَامْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ». (السنن الکبری: ۶۰/۴) (مسنداحمد: ۲۶۳/۲) (فتح الباری: ۲۵۲/۵)

الله جل جلاله فرمايلي : يتيما ذا مقربة (بلد ١٥)

امام قرطبی رحمه الله د پورتني آيت په تفسير کې فرمايي:

دا آيت کريمه مونږ ته لارښوونه کوي چې په خپلوانو باندې صدقه کول غوره ده په نورو باندې ، لکه څرنګه چې پر هغه يتيم صدقه کول غوره او بهتره دي چې هيڅ پالونکی اوسرپرست نه لري پرهغه يتيم چې پالونکی او سرپرست درلودونکی وي

يعلمك أن الصدقة على القرابة أفضل منها على غير القرابة، كما أن الصدقة على اليتيم الذي لا كافل له أفضل من الصدقة على اليتيم الذي يجد من يكفله . تفسير القرطبی(٦٩/٢٠)

له دې ځايه دا معلوميږي چې د خپلوانو او بې سرپرسته يتيمانو سره مرسته کول بايد د مسلمان د اخلاقو يوه مهمه برخه وي ځکه دا عمل نه يوازې د مسلمان ايمان پياوړی کوي بلکې د ټولنې د کمزورو خلکو ملاتړ او يووالي ته زمينه برابروي

د شهيدانو له کورنيو سره مالي مرسته کول:

فقهاء کرامو رحمهم الله په خپلو کتابونو کې د شهيدانو مجاهدينو له کورنيو سره د بيت المال له لوري په مالي کومک ټينګار کړی دی، هغوی ويلي چې بايد د شهيد ميرمنې او ماشومانو ته د هغه له شهادت وروسته د بسنې په اندازه مصارف ورکړل شي، تر څو مجاهدين مطمئن شي ځکه کله چې هغوی پوه شي چې له شهادت وروسته مو د اهل او عيال غم خوړل کېږي او دبيت المال له لوري ورسره کومک کېږي جهاد ته به په ښه زړه اماده شي .

وَمَنْ مَاتَ مِنَ الْمُرْتَزِقَةِ دَفَعَ إِلَى زَوْجَتِهِ وَأَوْلاَدِهِ الصِّغَارِ قَدْرَ كِفَايَتِهِمْ؛ لأِنَّهُ لَوْ لَمْ تُعْطَ ذُرِّيَّتُهُ بَعْدَهُ لَمْ يُجَرِّدْ نَفْسَهُ لِلْقِتَال؛ لأِنَّهُ يَخَافُ عَلَى ذُرِّيَّتِهِ الضَّيَاعَ، فَإِذَا عَلِمَ أَنَّهُمْ يُكْفَوْنَ بَعْدَ مَوْتِهِ سَهُل عَلَيْهِ ذَلِكَ. الموسوعة الفقهية (٢٢/205)

ژباړه : کوم عسکر چې ووژل شي د هغه مېرمن او کوچنيو ماشومانو ته د بسنې په اندازه مصرف ورکول کېږي، ځکه که چېرته د هغه اهل او عيال ته مصرف ورنکړل شي، هغه بيا د جنګ لپاره ځان نه وزګاروي، ځکه د خپل اولاد د ضياع وېره به ورسره وي. او که چېرته معلومات ورته وشي، چې له مرګ وروسته يې غم خوړل کېږي، بيا ورته جنګ ته وړاندې کېدل اسان وي،

وَمَنْ بَلَغَ مِنْ أَوْلاَدِهِ وَهُوَ أَعْمَى أَوْ زَمِنٌ رُزِقَ كَمَا كَانَ يُرْزَقُ قَبْل الْبُلُوغِ، هَذَا فِي ذُكُورِ الأْوْلاَدِ أَمَّا الإْنَاثُ فَمُقْتَضَى مَا وَرَدَ فِي « الْوَسِيطِ « أَنَّهُنَّ يُرْزَقْنَ إِلَى أَنْ يَتَزَوَّجْنَ. الموسوعة الفقهية (٢٢/205)

که بلوغ ته له رسېدو وروسته يې په ماشومانو کې کوم يو ړوند او يا شل وي هغه ډول روزي به ورکول کېږي چې له بلوغ وړاندې ورکول کېده داد نارينه لپاره حکم ده، د ښځينه اولاد په اړه د امام غزالي رحمه الله له کتاب (وسيط) څخه داسې معلوميږي چې تر هغو به مصارف ورکول کېږي تر څو چې واده شوي نه وي.

همدا راز له شک پرته د شهيدانو د يتيمانو پالنه ډېر اجر او ثواب لري خو بايد د عامو مسلمانانو او يا کافرانو او له دوی سره په صف کې ولاړو ملګرو يتيمان هم له پامه ونه غورزول شي ځکه چې د يتيمانو د پالنې په باب چې څومره فضائل راغلي هغه مطلق او ټولو يتيمانو ته شامل دي ، بناء بايد د ټولو يتيمانو د کفالت تعليم تربيې خوراک څښاک ترتيب جوړ او شفقت او رحم وربانډې وشي د دوی لپاره د مالی مرستو او کومکونو په اړه بايد هلې ځلې او کوششونه وشي

عبدالقدير المناوی رحمه الله فرمايي:

فيض القدير (1 / 108):

وإطلاق الأخبار شامل لأيتام الكفار ولم أر من خصها بالمسلم. فيض القدير (1 / 108)

ژباړه: د احاديثو اطلاق د کفارو يتيمانو ته هم شامل دی او ما تر اوسه داسې څوک نه دي ليدلي چې ديتيم د کفالت په اړه راغلي روايات يې تر مسلمان يتيم خاص کړي وي.

بناء په افغانستان کې تقريبا د څلوېښت کلونو پرلپسې جنګونو او ناخوالو وروسته مونږ او تاسو ته په ډېر زيات تعداد سره کونډې او يتيمان را پاتې دي، داسې کورنۍ هم لرو چې د کونډو اويتيمانو شمير يې دوه ويشت(٢٢) ته رسيږي داسې کلی ښار او قريه نه لرو چې هلته د کفارو او ملګرو لخوا يې وحشت چاپه او بمبار نه وي شوی او ګڼ شمير هيوادوال مو نه وي شهيدان شوي دا چې اوس الحمد لله کفار او ملګري يې له شکست سره مخ او په ټول هيواد کې اسلامي نظام نافذ دی هرې خوا ته د امن فضا او څادر خپور دی. د اسلامي امارت مشرتابه د شفقت او ترحم په اساس او د شهيدانو او معلولينو چارو وزارت لخوا هر کال په ميليارډونو بوديجه له

توپیر او تبعیض پرته د اسلامي امارت د سپېڅلو شهیدانو په کونډو یتیمانواو معلولینو، ملکي شهیدانو په کونډو یتیمانو او معلولینو او د تیرې ادارې د وژل شویو عسکرو په کونډو یتیمانو او معلولینو باندې په یوه اندازه په شفاف ډول د بانکې سیستم له لارې وېشل کېږي.
د خیریه بنسټونو او شتمنو هیوادوالو له خوا هم وخت پر وخت خوراکي توکي، البسه او نور اړین توکي په مستحقو یتیمانو وېشل کېږي، الله جل جلاله دې وکړي چې دا ډول ترتیبونه او پروګرامونه نور هم ډېر او زیات شي او چې هر څوک له یتیمانو سره مالي او نوري مرستې کوي الله جل جلاله دې په خپل دربار عالیه کې قبولې او منظوري کړي.

تمت بالخیر